

שבת נז

משה שווערד

בענין סדר הפרקים

1. פני יהושע מסכת שבת דף נא עמוד ב

במשנה במה בהמה יוצאה ובמה אינה יוצאה. ויש לדקדק על סדר המשניות בשני פרקים הללו במה בהמה ובמה אשה דלכאורה טפי הוי שייך להקדים במה אשה יוצאה ובמה אינה יוצאה דשייך בהו חיוב חטאת ואיסור סקילה דקתני בהו להדיא במתניתין דפרק במה אשה [לקמן נ"ו ע"א] משא"כ בענין יציאת הבהמה דאירי בהו כולה פירקין דלא מיבעיא דלא שייך בהו חיוב חטאת ואיסור סקילה דאפילו לאו לית בהו אלא איסור עשה גרידא דלמען ינוח כמ"ש בתוספות. אלא דלענ"ד נראה דאפי' הך עשה דלמען ינוח לא שייך אלא כשהבהמה עושה מלאכה גמורה משא"כ בהנך דקתני בפירקין דאינה יוצאה משמע דלא שייך בהו האי עשה כמו שאבאר בלשון התוס':

והנראה לענ"ד דהא דקתני פרק במה בהמה קודם לבמה אשה היינו לפמ"ש התוס' בריש מכילתין [ב' ע"א ד"ה יציאות] בטעם הסדר של משניות דמסכתא זו וכתבו דראוי להקדים תחילה מה שנוהג בערב שבת ממה שנוהג בשבת עצמו ע"ש. [1] א"כ לפי"ז שפיר מצינו למימר דהאי פירקא דבמה בהמה עיקר הדינים שייכים מערב שבת דכיון שדרך הבהמה לצאת בלתי ידעת הבעלים א"כ ודאי הוי הלכתא רבתי לשבת וכל אדם צריך ליתן עיניו מערב שבת בבהמתו ובמה שעליה שלא תוציא משוי לרה"ר, [ג] אפילו בדברים המותרים יש מהם שצריך לקשור מערב שבת כגון מרדעת ובאוכף למאן דמתיר ע"י קשירה מערב שבת ויש דברים שצריכין להדקן יפה מערב שבת, משא"כ בדיני יציאת האשה עיקר הדינים אינם נוהגין אלא בשבת עצמו לפי שהיא עצמה יודעת ליוזר שלא תצא לרה"ר בדברים האסורים

וכ"ש למאי דק"ל דבבבא מותרת להתקשט בכלום כמו שכתבו התוספות לקמן (דף ס"ד ע"ב) כן נראה לי נכון ודוק:

2. ספר שערים מצויינים בהלכה [3&2]

משנה במה בהמה כתב רבינו פרחיה הא דהקדים התנא במה בהמה קודם במה אשה, התנאן לפי יצירתן שיצירת בהמה קודמת לאדם. ועי' במדרש רבה (תזריע יד-א) כשם שיצירתו של אדם אחר בהמה חיה ועוף כך תורתו אחר בהמה חיה ועוף. והובא גם בפירש"י (שם). ובמלאכת שלמה פירש דאע"ג דבתורה נזכר שביתת בהמה אחר שביתת אדם, מ"מ תנא שביתת בהמה קודם דזוטרן מילי, ועוד שאיסור בהמה יוצאה קל היא שאפילו מלקות אין בו שאינו אלא בלאו הבא מכלל עשה, כדאיתא ברמב"ם (שבת ריש פ"כ). ועי' בפני יהושע.

3. שפת אמת על שבת דף נז/א

יש לעיין למה הקדים התנא פרק במה בהמה לפ' במה אשה [וכן הקשה הפנ"י לעיל בר"פ במה בהמה ע"ש]. [4] וי"ל משום דבהמה אסורה לצאת בהרבה דברים משום דהוי משאוי לה. א"כ הוי איסור דאורייתא. וממילא יש לאסור גם כן לצאת ע"ש עם חשיכה שמא תצא משתחשך אבל במה אשה עיקר הפרק היא להשמיענו איזו תכשיטים שאין יוצאין ובתכשיטי טעם האיסור משום גזירה דלמא שלפא ומחויא ואסור מדרבנן. וכיון שכן אין לגזור ע"ש עם חשיכה כיון דכשתחשך נמי אינו אלא איסור מדרבנן. נמצא דאיסור בהמה קודם בזמן לאיסור האשה ומשו"ה הקדימו התנא. מיהו אין נראה לאסור בבהמה לצאת בע"ש עם חשיכה. אלא משום דשביתת בהמתו היא איסור דאורייתא אקדמי' או משום דזוטרן מילייהו קדים תני להו כדאמרינן בכמה דוכתי הכי:

4. הערות הגר"ש אלישיב מסכת שבת דף נז עמוד א

[5] אמנם בפשוטו לק"מ דהרי ל"ש ליתן דיני איסור והיתר על הבהמה בעצמה, כמובן, אלא דהוא ציווי על האדם שאסור לו שתצא בהמתו במשוי בשבת, ונמצא דיני הבהמה מוטלים על האיש כשהבהמה שלו, ושפיר הקדים הדינים המוטלים ונוהגים באיש לדינים הנוהגים באשה.

בענין אם יש איסור גם לאיש

1. רש"י מסכת שבת דף נז עמוד א

משנה. במה אשה יוצאה - דהוי תכשיט ולא משוי, ואיכא דהוי תכשיט, וגזור ביה רבנן דילמא שלפא ומחויא לחברתה חשיבות, ודילמא אתי לאיתויי ארבע אמות.

2. ספר שערים מצויינים בהלכה

באשה, ויש להוסיף דהרי דרכי התורה להקדים הזכרים להנקבות, וכמש"כ רש"י עה"ת (ויצא לא-יז) דיעקב הקדים הזכרים לנקבות, ועשו הקדים הנקבות שנאמר "ויקח עשו את נשיו ואת בניו". ותירצו, דבאשה איכא יותר דברים לחלק בהן כמה תצא וכמה לא תצא, ובירושלמי איתא דנשים שחצניות הן, ודרכן להראות לחברתה. ויש עוד לדקדק

3. חידושי הרמב"ן מסכת שבת דף נז עמוד א

עוד פיר"ת ז"ל שלא אסרו לצאת בדברים שגזירתן משום דלמא שלפא ומחויא ואתיא לאתויי אלא לאשה [1] אבל לאיש מותר שהאנשים דעתן מיושבת עליהן ולא אתי לאחויי כנשים שדעתן קלה והן מתפארות בתכשיטיהן ... עוד הביא רבינו תם ז"ל ראייה לדבריו מדאמרין גבי קמיע (ס"א א') ובלבד שלא יקשרנו בשיר ובטבעת אלמא יוצא בשיר ובטבעת, ולאו מילתא היא דהתם לא בדרך תכשיטין מפיק להו אלא לצורך קשירה דקמיע וכי האי גוונא אי צורך קמיע הוא מותר דלא שליף להו כלל אלא שאסרוהו משום שאין צורך לקמיע הזה בכך והו"ל כמשאוי למראית העין, ולא מצאתי ראייה לדבריו אלא מפני שלא שנו במשנתנו תכשיטין באיש, [2] אלא שיש לומר לפי שאין דרכו של איש להתקשט ואסור הוא בכך, שנו התכשיטין באשה, והראויין מהם לאיש כגון נזמים במקום שנהגו בהן וכגון צלוחית של פלייטון להעביר את הזוהמא נלמוד מאשה, וכן היא למידה מן האיש בסנדל המסומר והאיש נלמד ממנה במוך שבאזנו וסנדלו.

בענין אם יש איסור בזה"ז

1. חידושי הרמב"ן מסכת שבת דף נז עמוד א

[1] ובספר התרומה אמר שעכשיו במקומות הללו אין בהם רה"ר גמורה מפני שאין המבואות רחבים שש עשרה אמה ועוד שאין עוברים בהן ששים רבוא בכל יום הלכך לא נאסרו התכשיטין דליתא לגזירה דדלמא נפקא בהו לרה"ר, [2] ואלו דברי הבאי שחכמים גזרו בתכשיטין אפילו בחצר שלא תקשט בהן ואין גזירתן בטלה עכשיו, ועוד דהא עיירות יש בעולם שבהן רשות הרבים גמורה ואין דברי חכמים במדינות לשעורין דודאי עולם כמנהגו נוהג, כך היה בימי רבותינו כפרים ועיירות בעולם שאין בהן רה"ר גמורה ומקומות שמבואותיהן רחבים שש עשרה אמה ויותר והן רה"ר, ולא שנו משנתנו דוקא בכרכים גדולים שבהן ששים רבוא, ועוד שזה המנין שהן נתלין בו לא מצינו בגמרא שיהא עיקר שלא יהא רה"ר אלא במקומות של ששים רבוא, ואע"פ שרש"י ז"ל מפרש כן בכמה מקומות אם היה אמת לא משתמיט בכל התלמוד ובפ"ק דמכילתין דתנינן רשויות דשבת לא משתמיט ותני כלום במנינא דגברי.

2. שו"ע אורח חיים - סימן שג

(יח) כל שאסרו חכמים לצאת בו לרה"ר, אסור לצאת בו לחצר שאינה מעורבת, חוץ ממכבול ופאה נכרית דהיינו קליעת שער שקלעה בתוך שעה. וי"א דכל שאסרו לצאת בו, אפילו להתקשט בו בבית אסור, וכ"ש לצאת בו לחצר המעורבת, חוץ ממכבול ופאה נכרית. וי"א שהכל מותר לצאת בו בחצר, אפילו אינה מעורבת. **והאידינא, נשי דידן נהגו לצאת בכל תכשיטין. ויש שאמרו דמדינא אסורות, אלא שכיון שלא ישמעו, מוטב שיהיו שוגגות ואל יהיו מזידות. ויש שלימדו עליהם זכות לומר שהן נוהגות כן ע"פ סברא אחרונה שכתבתי שלא אסרו לצאת בתכשיטין לחצר שאינה מעורבת, והשתא דלית לן רה"ר גמור הוה ליה כל רה"ר שלנו כרמלית ודינו כחצר שאינה מעורבת. ומותר: הגה - וי"א עוד טעם להתיר דעכשיו שכיחי תכשיטין ויוצאין בהם אף בחול וליכא למיחש דילמא שלפא ומחוייא כמו בימיהם שלא היו רגילים לצאת בהן רק בשבת ולא הוי שכיחי (תוס' פרק כ"ב והגהות אלפסי פרק במה אשה). ומיהו טבעת שיש עליה חותם לאשה ושאיין עליה חותם לאיש, דתנן בה חייב חטאת, אף בכרמלית אסור אפילו לדידן. והוא הדין לכל מאי דאתמר ביה חיוב חטאת. ויש מי שאומר שבזמן הזה שנהגו האנשים לצאת בטבעת שאיין עליה חותם, ה"ז להם כתכשיט, ושרי. ולפי זה אפשר דכיון שנהגו עכשיו הנשים לצאת בטבעת שיש עליה חותם הרי הוא להן כתכשיט, ושרי. ומ"מ צריך להזהיר לנשים שלא תצאנה אלא במחטים שהן צריכות להעמיד קישוריהן ולא יותר, כי בזה שאיין להן תועלת בו ישמעו לנו:**

3. ערוך השולחן אורח חיים סימן שג

סעיף כא
והנה כבר נתעוררו קדמוני קדמונים על מה ולמה נשי דידן יוצאות בכל תכשיטהן לרה"ר ואין מוחה בידן ובאמת יש שכתבו שאסורין אך כיון שלא ישמעו לנו מוטב שיהיו שוגגות ואל יהיו מזידות וחלילה לומר כן ולכן התחילו רבותינו לחפש עליהן זכות ויש שכתבו שתפסנו לעיקר שיטת ר"ת ז"ל שבסעיף הקודם דהכל ככבול ומותרות לצאת בכל התכשיטין לחצר שאינה מעורבת ואצלינו ליכא רה"ר ורחובות שלנו הויין כרמלית ואע"ג דמוכח בגמ' [ק"ב]. גבי דליקה דכרמלית חמיר מחצר שאינה מעורבת שהרי מצילין מדליקה לחצר שאינה מעורבת ולא לכרמלית זהו לדידהו שהיה להם רה"ר כרמלית דמי יותר לרה"ר מחצר שאינה מעורבת אבל האידינא שאיין לנו רה"ר שוין הן [תוס' ס"ד: ד"ה ר' ענני]:

סעיף כב

ועדיין אינו מספיק דזה בנוי על השיטה דעכשיו לית לנו רה"ר מפני דבעינן ששים ריבוא אבל רבים וגדולים לא ס"ל כן כמ"ש בס"י שמ"ה ועוד הלא עתה יש עיירות גדולות בעולם שיש בהם ששים רבוא ולכן י"א טעם אחר משום דעכשיו שכיחי תכשיטין ויוצאין בהן אף בחול וליכא למיחש לשלפא ומחוי כמו בימיהם שלא היו רגילות לצאת בהן רק בשבת ולא הוי שכיחי ויש שכתבו דנשי דידן אינן מראות תכשיטיהן וטבעותיהן ויש להסביר הדבר דהנה בסעיף ט' נתבאר דכלילא שרי מטעם דמאן דרכה למיפק בכלילא אשה חשובה ואשה חשובה לא שלפא ומחוי ונשי דידן כולן חשובות הן ועוד טעם יש בזה לענ"ד דהנה ידוע דבימיהם היו הנשים יושבות בביתן ולא היו יוצאות תדיר לרחוב וכשיוצאות לפרקים היו יוצאות עטופות בסדיניהן וגם לא היה להם בתי כנסיות של נשים א"כ לא ראו זו את זו רק לפרקים ומעט שנכנסו אחת לבית חבירתה והיה דחשש גדול שבפגען זו את זו בשבת בהלכות ברחוב שלפי ומחוי אבל עכשיו הנשים הולכות הרבה תדיר ברחובות ובשווקים ונכנסות זו לזו בבתיהן ורואות זו את זו בבית הכנסת של נשים א"כ ממילא שיכולה להראות לה תכשיטיה בבתיהן ובבתי כנסיות ובוודאי שאיין מדרכן לפשוט ברחוב תכשיט ולהראות לחברותיהן והרי אנו רואין בחוש שגם בחול וביו"ט איין עושות כן ולמה נחוש בשבת וזהו היתר נכון וברור:

=====

1. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת שבת דף נו עמוד א

ג) במתני' במה אשה וכו'. כללא דמילתא יש ג' אופנים לאסור לצאת בשבת, א. דיש דל"ח תכשיט והוי משוי, ואסור מדאורייתא, ב. אמנם גם בתכשיט יש דגורו רבנו דלמא שלפו למחוי לחברתה ומטלטלה ד"א ברה"ר [וכבר כ' הראשונים דד"ו ל"ש אלא דוקא באשה ולא באיש וי"ח כדלקמן]. ג. ויש דאסרו משום דאסור לטבול בהם עד שתרפם ע"כ חיישי' שתסירם כשתלך לטבול ואתיא לאתויי ד"א ברה"ר, לכך אסור אע"ג דאינו תכשיט ול"ש החשש דלמא שלפא ומחוי, ובהא איירי מתני' דידן.

וכל דינים אלו שאסור לצאת בהם ברה"ר הוי ג"כ כבתולה, ואע"ג דאינן טובלות וא"כ מה שייכא בהו האי חששא, מ"מ לא פלוג רבנן, ואסרו בכל אשה מה"ט, ועוד דהיו נוהגות לטבול לתרומה וקדשים ואפי' בתולות [ומ"מ בזכרים לא גזרו הא מילתא דב"כ ל"ש במציאות חוטים בשיער].

2. רש"י מסכת שבת דף נז עמוד א
לא בחוטי צמר ופשתן ורצועה שבראשה - שקולעת בהן שערה.

3. תוספות מסכת שבת דף נז עמוד א
במה אשה כו' לא בחוטי צמר - מפרש בגמ' משום דילמא מיתרמי לה טבילה של מצוה ושרי להו ואתי לאתויינהו ארבע אמות ברה"ר אומר ר"י דהיינו דוקא בחוטיין שאינן נתונין בקליעת השער אבל חוטיין הנתונין בקליעת השער יוצאה בהן דבהנהו ליכא למיגזר דילמא שריא להו כדתנן בהמצניע (לקמן דף צד): דאיכא לכל הפחות איסור שבות בגודלת וסברא הוא דכי היכי דיש איסור בעשיית קליעה ה"נ יש איסור בסתירת קליעה

4. ריטב"א [קוק]

[נז,א] מתני'. במה אשה יוצאה ובמה אינה יוצאה לא תצא אשה לא בחוטי צמר ולא בחוטי פשתן. פרש"י ז"ל¹ שהאשה קולעת שערה כמין קליעה. והקשה עליו ר"ת ז"ל² דאם כן היכי אמרי' בגמ' דחיישי' דילמא מתרמיא לה טבילה של מצוה ושריא להו, דהא אמרי' בפ' המצניע³ הגודלת חייבת משום בונה, ואם כן (ש)המתרת אותה קליעה חייבת משום סותר על מנת לבנות ואיכא איסור דאורייתא⁴ ולכך פר"ת ז"ל⁵ בחוטי צמר וחוטי פשתן שכורכת בהם שערה, אבל אם קלעה בהם שערה מבעוד יום מתרת לצאת בהם בשבת.

1 ד"ה לא. 2 כה"ק תוד"ה במה (ובטור ריש סי' שג הביא שיטה זו בשם ר"ת) ושאר כאן. 3 לקמן צה,א. 4 עי' או"ז (הל"ש סי' פד אות א) שיישב שיטת רש"י דס"ל כחכמים שם שגודלת אסורה משום שבות וסותרת שריא לכתילה (ועיי"ש שכתב דחשיב סותרת שלא ע"מ לבנות ודלא כרבנו כאן), וכ"כ בפנ"י.

5. תוספות מסכת שבת דף נז עמוד א
... וא"ת מהאי טעמא תהא אשה אסורה לצאת בטלית דהא ודאי שריא לה בשעת טבילה וניחוש דילמא אתי לאתויי וי"ל בדבריים שהם עיקר מלבוש ליכא למיגזר דאפילו בחול אין דרך ללכת כלל ממקומו עד שילבישם אלא דוקא בדבריים קטנים יש לחוש שאין מקפיד אם אינם עליו ורגילות הוא בחול כשמתיירן פעמים נושאן בידו עד ביתו ונראה לר"י דדוקא בדבריים שרגילות להסירן כדי להראותן או משום חציצה או משום קפידא גזרו שלא לצאת דשמא כשיסיר ישכח שהוא שבת ואתי לאתויי אבל דבריים שמותר לצאת בהן שאין רגילות להסירן מותר לקשור ולהתיר ברה"ר דליכא למיחש למידוי דאם יהא זכור שבת בשעת התרה לא אתי לאתויי ואם לא יהיה זכור שבת אפילו נאסר להתיר ולהסיר לא יועיל

6. חידושי הרשב"א מסכת שבת דף נז עמוד א
דלמא מתרמיא לה טבילה של מצוה ושריא להו ואתיא לאתויינהו ארבע אמות ברשות הרבים. וא"ת אם כן אפילו בחגור שבמתניה לא תצא שמא תתירנו ותוליכנו, י"ל שלא אסרו להן חכמים אלא תכשיטיין אבל מלבוש לא, וכן לא אסרו אלא תכשיטיין קטנים וכיוצא בהן שאינה מרגשת בהן בכל שעה וחיישינן דלמא תשתלי אבל דבריים גדולים לא, וכך כתבו בתוספות.

7. רש"י מסכת שבת דף נז עמוד א

לרשות הרבים - אבל לחצר - שרי, וכל הנזכרים למעלה - אסורים אף לחצר, שמא תרגילם ברשות הרבים, וחדא גזירה היא דגזור בהם, שלא תתקשט בהם בשבת כלל, ובכבול התירו כדמפרש לקמן בפרקין / שבת / (סד, ב): שלא לאסור את כל תכשיטיה ותתגנה על בעלה.

8. ספר שערים מצויינים בהלכה

במה אשה יוצאה. פרש"י וגזרו רבנן דלמא שלפא ומחויא, ודלמא אתי לאיתויי ד' אמות ברה"ר, והא דלא פירוש שמא יוציאנו מרה"י לרה"ר, צ"ל כמו שכתבו התוס' במס' ר"ה (כט: ד"ה שמא) דמרה"י לרה"ר אית לי הכירא וליכא למיגזר, אבל ברה"ר זימנין דלאו אדעתיה ומעביר ד' אמות ברה"ר.

9. ריטב"א [קוק]

(ו) דילמא מתרמיא ל(י)ה טבילה של מצוה ושריא להו ואתי לאיתויינהו ארבע אמות ברשות הרבים. וא"ת והא גזרה לגזרה היא, גזרה דשבת זו [ד]ליכא טבילה אטו שבת דאיכא טבילה, ושבת דאיכא טבילה נמי דילמא שריא להו ומנשיא ואתי לאתויינהו בר"ה. ולא עוד אלא דאמרי' לקמ' ³⁰ שאף לחצר אסורה לצאת גזרה משום ר"ה והוה להו שלש גזרות. י"ל דכלה חדא גזירה שאי אפשר לחלק בין שבת לשבת, וא"ת

10. רש"י מסכת שבת דף נז עמוד א

הא נמי אריג הוא - והא קאמר לא גזרו כלל לצאת, ולהאי לישנא דלא קפדי משמע דאי קפדי לנטלן מראשן כשהן רוחצות - אסור לצאת בהן בשבת, ואף על גב דלענין איהדוקי - לא חייצי, ומותרות לטבול בהן, הלכך: הני, כיון דמיטנפי - מקפד קפדן שלא להיות בראשן בשעת טבילתן, מפני שהמים ממחין את הטיט, ומלכלך בשרן בעלייתן מן הטבילה, ואף על גב דחציצה לא הוי, דהא עיילי בהו מיא, מיהו כיון דשקלי לה משום טינוף - אתי לאיתויינהו, ואסור לצאת בהן, וללישנא קמא לא גזרו אלא במידי דחייץ לטבילה, ורבותי מפרשין הך קפידא לענין חציצה, כדקיימא לן רובו ומקפיד עליו - חוצץ (עירובין ד, ב) וקשיא לי בגוה טובא; חדא: דכי איתמר ההוא - במידי דמיהדק איתמר, ואשמעינן דאף על גב דלא עיילי ביה מיא, כיון דלא קפיד עליה - חשיב כגופיה, ובטל לגבי שער, אבל במידי דלא מיהדק, ועיילי ביה מיא - מאי חוצץ איכא למימר, הא לאו חוצץ הוא, ואי אתית למימר דההוא חוצץ דהתם לא דק בלישניה, ומיהו כל מידי דקפיד עלייהו אסור, היכי אמרינן הכא האי נמי אריג הוא ומותר, כיון דפשיטא לן דהיכא דמיטנפי מקפד קפדן, על כרחיך חייץ, דהא רב הונא בריה דרב יהושע אהלכה למשה מסיני לא אתא לאיפלוגי.

11. תוספות מסכת שבת דף נז עמוד ב

הכא בקטלא עסקינן - תימה דמשמע דקטלא טעמא משום חציצה וא"כ אמאי תני במתניתין בסיפא בהדי חוטי צמר ברישא הוה ליה למיתנייה [1] ואומר רשב"א דקטלא נמי דבר של נוי הוא ויש לחוש דילמא

שליף ומחויא ומיירי מתני' ברפוי דליכא חציצה ולכך אין לאוסרו אלא משום תכשיט אבל ברייתא דהכא איירי במיהדק דליכא למיחש דילמא שלפא שאינה מסירה לפי שלא תראה בעלת בשר וא"ת ומאי דוחקיה לאוקמא ברייתא משום חציצה לוקמא ברפוי ומשום משלפא כמתני' וי"ל דברייתא משמע ליה דטעמא משום חציצה דומיא דרישא דקתני הבנות יוצאות בחוטין שבאזניהם דלא איצטריך דליכא למיחש דילמא שלפא ומחוייא דפשיטא הוא דמאי נוי שייך בחוטין אלא איצטריך לאשמעינן דאין בו חציצה ואינה מסירתן בשעת טבילה וה"ל סיפא טעמא משום חציצה.

12. חידושי הרשב"א מסכת שבת דף נז עמוד ב

[2] וי"ל דתרי גווני קטלאות נינהו, חדא דנסכא וההיא הויא תכשיט ולית בה משום חציצה דמשום דקשה לא מהדקא לה משום דכאיב לה והיינו ההיא דמתניתין, ואיכא דרצועה וההיא מהדקא לה כדי שתראה בעלת בשר דמשום שהיא רכה לא כאיב לה וההיא לית בה משום תכשיט ואית בה משום חציצה, והכא משום דתני לה בהדי חוטין שבאזון דלית בה משום תכשיט ולא איצטריך אלא לאשמעינן דלא צריכה למישלפה בעידן טבילה, שמע מינה דאבל לא בקטלא דקתני היינו נמי משום טבילה ולא משום תכשיט, וכן כתבו בתוספות.

13. ריטב"א [קוק]

(והנכון דתרי גווני נינהו, דקרטלא דהכא הוא כעין (ד)רצועה של בגד רחבה של צבעונים דלא שייך בה משלף ואתויי, אלא דלענין טבילה חייצא, וקרטלא⁵⁸ דמתני' הוא חוט שתלויים בו דברים חשובים דליכא⁵⁹ ומיחוייא

להו, ולא מהדקי כדי שלא תחנוק עצמה, וקטלה⁵⁸ לחוד וקרטלא לחוד. וכן שנינו במסכת

14. חידושי הריטב"א מסכת שבת דף נז עמוד ב

עניות עושות אותם של מיני צבעונים עשירות עושות אותם של כסף וזהב. פירוש אתא לאשמעינן דגבי עניות גזרינן דילמא שלפא ומחויא אף בשל צבעונים ואע"ג דליכא מידי דאנסכא, ולא בעשירות דלאו אורחיהו לאחויינהו, ולא גזרינן הני אטו הני.

15. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת שבת דף נז עמוד ב

אם עשירה מותרת לצאת בתכשיטי של עניה (ב) עניות עושין אותן של מיני צבעונין וכו'. כתב המאירי דלכן עשירה מותרת לצאת בסרביטין העשוי ממיני צבעונין דלא חיישינן דילמא שלפא ומחוייא דגנות הוא לה כיון שהיא עשירה אבל תוס' הרא"ש כתב דלא פלוג ואף עשירה אסורה לצאת בהם.

16. רש"י מסכת שבת דף נז עמוד ב

אי כבלא דעבדא תנן - חותם שעושיין לעבד בכסותו, לסימן הוכחה שהוא עבד, ובההוא קתני מתניתין דשפחה לא תצא בו.

17. תוספות מסכת שבת דף נז עמוד ב

אי כבלא דעבדא תנן - תימה אי כבלא דעבדא תנן אמאי קתני טפי גבי אשה [1] וי"ל דבעי למיתני בסיפא דמתני' יוצאה בכבול ובפאה נכרית לחצר ופאה נכרית לא שייכא אלא באשה וא"ת אמאי לא תני נמי ברישא פאה נכרית בהדי כבול דאין יוצאין בה לרה"ר ויש לומר דמילתא דפשיטא היא דאסור לצאת בה לרה"ר דודאי משלפה משום דמחכו עלה וא"ת אי כבלא דעבדא תנן אמאי שרי בחצר טפי משאר דברים אבל אי כיפה של צמר תנן ניחא דשרי בחצר שלא תתגנה על בעלה כדמפרש עולא לקמן (דף סד:): וי"ל דכבלא דעבדא שרי כדי לעשות בו קורת רוח לרבו שאם היה כל היום בלא כבול אפילו בחצר בדבר מועט שיעשה העבד כנגד רבו סבור רבו שדעתו למרוד בו ואתי לידי קטטה ולקמן דפירש"י דבסיפא מודו כ"ע דכבול כיפה של צמר היא קשה לר"י דהא משמע הכא למ"ד כבלא דעבדא תנן שרי כיפה של צמר אף לרה"ר.

18. הערות הגר"ש אלישיב מסכת שבת דף נז עמוד ב

פאה נכרית מותר אך לא כשאינה צנועה כזה

יא) בתוס' שם. מוכח מדבריהם דס"ל דמותר לצאת לרה"ר בפאה נכרית ולקמן דף ס"ד: יש שיטה אחת האוסרת, דאל"כ מאי הקשו דלישתרי לצאת בה בשבת לרה"ר, תיפו"ל דאפי' בחול אסור משום דנראה כשיער שלה, וע"כ דס"ל דלא חיישי' בזה ושרי ואין לומר דדוקא היכא דיש לה כיסוי ראש מתחת הפאה וכמ"כ לעיל בהכרח דהתוס' איירי בכזה"ג, דאין סברא כלל לחלק בזה בנדו"ז, דסו"ס בתרוייהו איכא למיחש דנראה כשיער דידה ואפ"ה שרי. והכי קי"ל דשרי ואפילו בפאה העשויה משיער שלהן.

ומ"מ יש להוסיף דכל מה שהתירו המתירים את הפאות ה"מ בפאות צנועות ואצ"ל באלו שהיו נהוגות בזמנם ואפי' ביותר נאות כבזמנינו, אמנם בפאות פרוצות, שנראית ע"י כ"פרועת ראש" ממש | כמו שיש ההולכות | בודאי איסור גמור הוא לכו"ע מעיקר הדין, (עי' מג"א סי' ע"ה סק"ג וע"ע להלן ס"ב ע"ב ומש"ש).
(א"ה, וע"ע קו"ח ח"א סי' ע"ז וח"ג סי' קי"ח). ובפא"נ צנועה אף שהוא עשוי משער ראשה ממש, מותר.

19. חידושי הרמב"ן מסכת שבת דף נז עמוד ב

כבלא דעבדא תנן. פ"י ושפחות נמי יוצאות בהן דהא בלא תצא אשה קתני לה, [2] א"נ נשים ועבדים כלל אחד הן, וא"ת מאי שנא דקתני לרה"ר בשלמא בכיפה של צמר קאמר לקמן (ס"ד ב') טעמא שלא תתגנה על בעלה, איכא למימר בתכשיטין גזרו שאין דרך לשלפן מחצר לרה"ר, בסימני עבדים לא גזרו, וקשיא לי אי כיפה של צמר תנן אמאי אסורה הא תחת שבכה הוא כדקתני בדרשב"א [נ"א: ושפיר קאמר רשב"א] ותנן (ס"ד ב') יוצאה אשה בטוטפת ובסרביטין בזמן שהן תפורין והיינו תפורין בשבכה וכדקתני כברייאתא יוצאה אשה בשבכה המוזהבת ובטוטפת ובסרביטין הקבועין בה [וטעמא] משום דלא מישלפה שבכה שאינה פורעת ראשה, ושמא י"ל שהכיפה הזו למטה מן השבכה היא עומדת אבל השבכה מונחת על שיערה בגובה של הראש והכיפה על פדחתה ושער שלפניה בראש ומקצת שיערה מכסה על צד הכיפה שכנגד הראש למעלה, ויכולה היא לשלוף כיפתה בלא גילוי ראשה מן השבכה, ורשב"א שרי כיון שעל השער ממש היא למטה מן השבכה קצת.

20. ריטב"א [קוק]

כטוטפת וסנבוטין⁸¹ שאינן קבועים. י"ל דכיפה של צמר זו אע"פ שהיא למטה מן השבכה יכולה ליטלו על ידי הדחק בלא סלוק השבכה, רבנן סברי דכיון שיכולה ליטלו כלל ואפי' על ידי הדחק בלא סלוק השבכה חיישי' דילמא שלפה ונמ[חויא, ורשב"א סבר דלא חיישינן. הרמב"ן ז"ל⁸³.

21. רבנו חננאל על שבת דף נז/ב

והיא נקראת טוטפת מפני שנותנת למעלה מן המצח במקום הטוטפת כדתניא יוצאה אשה בסבכה המוזהבת ובטוטפת ובסרביטין ואוקמה ר' אבהו טוטפת המוקפת מאוזן לאוזן סרבוטין המגיעין לה עד לחייה:

22. ספר שערים מצויינים בהלכה

איסטמא אין בה משום כלאים. פרש"י משום דעשויה כמין לבד אינה טוויה. והתוס' כתבו, משום דהם קשים. ולבסוף העלן התוס', דבכלאים דאורייתא שהוא שוע טווי ונוז, אין חילוק בין רך לקשה, אבל בכלאים דרבנן שאינו אלא שוע ולא טווי ונוז, בזה יש חילוק בין רכים לקשים. ועי' ברמ"א (יו"ד סי'

שא ס"ב) ובש"ך (שם). וכתב בשו"ת פנים מאירות (ח"ב סי' קיב) דמותר לישב על הכסאות שהם מלאים בכלאים, שאינן דרך לבישה או דרך העלאה, ואינם נכפפים שאינם רכים, ועי' מש"כ בשמ"ב (ח"ד סי' קעו) בעניני כלאים.

The Symbolism of Blue and White / 27

the daytime azure sky or the nighttime sky, which is navy blue or black? Both hues are equally inspirational in moving the psalmist to religious wonderment and ecstasy. “The heavens declare the glory of the Lord, and the expanse of the sky shows His handiwork; day following day [the rising and setting sun] brings expressions of praise, and night following night [the moon and the stars] reveals [His] wisdom” (Ps. 19:2–3).⁹

Maimonides was of the opinion that *tekhelet* is the color of the midday firmament seen in a cloudless sky, namely, azure (sky blue) (Hil. Tzitzit 2:1).¹⁰ This color is suggested by the Talmud, which symbolically related the color of *tekhelet* to the Throne of Glory and to sapphire blue.⁵ Thereby, *tekhelet* reminds us of Him who occupies the Throne.

Rashi, however, wrote that *tekhelet* resembles the sky when it darkens, *hamashhir l'et erev* (Num. 15:41),¹¹ close to sunset or after nightfall (navy blue or black). He relates the color to the tenth plague, *makat behorot*, which was inflicted upon the Egyptians at the time of the exodus of the Israelites. The word *tekhelet* resembles the Aramaic word *tikhla*, which means “bereavement,” referring to the mass deaths of the tenth plague, which took place at night when the sky was dark. *Tekhelet*, according to Rashi, “resembles the sky when it darkens at eventide.”

How are *tekhelet* and *tzitzit* related to the exodus? When the Israelites resided in Egypt, they wore an insignia which designated their vassal status. The Talmud called it *kavla d'avda*, which Rashi explains is “a seal worn by a slave on his garment to identify him as a slave” (Shab. 57b).¹² Upon achieving their freedom on the night of the exodus, they defiantly removed these seals. In exchange, they were to wear a new seal, *tzitzit* with *tekhelet*, indicating that henceforth they were to serve God, their new Master. “For unto Me the children of Israel are slaves; they are My slaves [they are to serve Me], whom I brought forth from the land of Egypt. I am the Lord your God” (Lev. 25:55).¹³ Our Sages added: “‘unto Me they are slaves,’ no longer are they slaves to their fellow man” (B. Kam. 116b).

28 / Man of Faith in the Modern World

This explains the inclusion of the verse referring to the exodus, *Yetziat Mitzrayim*, in the chapter which deals with the *mitzvah* of *tzitzit* (Num. 15:41).

The Or Haḥayyim (1696–1743) states this explicitly: “The *tzitzit* testify that the Israelites are God’s slaves. When you look upon them, you will remember all the Lord’s commandments. You will become aware that you are not free to do whatever you wish, but in all matters to act as a slave who is aware of his Master’s authority.”¹⁴ In leaving Egypt, the Jews exchanged a human master for a Divine Master, an oppressive, exploitive, and degrading service for a morally exalting and spiritually privileged service of the Lord. The Egyptian *kavla d'avda* was replaced by *tzitzit*.

The Zohar offers a mystical interpretation of the color of the *tzitzit*. “*Tekhelet* suggests *Din*, the Divine attribute of strict justice; the white fringes suggest *Rahamim*, the Divine attribute of compassion.”¹⁵ Even as the *tzitzit* alert us to our *mitzvah* obligations, we are informed that our failures will be judged by the attribute of *Din*, strict accountability (*tekhelet*) but tempered by an abundance of *Rahamim* (white). This interpretation would accord with Rashi’s view that *tekhelet* was dark blue or black and is reminiscent of the punitive judgment of *makat behorot* (the tenth plague). Maimonides’ *tekhelet*, however, is clear and unthreatening and, together with the white threads, suggests the attributes of compassion and forgiveness.

Eloheinu also signifies that the redemption from Egypt was not from slavery to freedom, me'avdut leherut, but rather from being slaves to man to becoming servants of God, me'avdut le'avdut. To the verse, Ki li bene Yisrael avadim, "You are servants unto Me" (Lev. 25:55), our Sages append the com-

mand: Velo avadim la'avadim, "And not slaves to slaves" (fellow man). Liberation, therefore, meant throwing off man's yoke and willingly embracing God's yoke, Ol Malkhut Shamayim. The Torah does not believe in absolute freedom, that man should be free from all norms and duties. Relieved of man's oppression, the Israelites were now free to choose voluntarily to surrender this freedom, but to God. It is as if God said: "Give up your freedom to Me, and only then will you be free."⁵

This may seem paradoxical. How can man be free if he surrenders his freedom? An analysis of man's existential condition will be helpful. Is man ever truly free? Is he not a prisoner of natural law, subject to the caprices of his state of health, the intrusion of accidents, and the ever hovering spectre of possible death? These are physiological constraints. Man is also subject to social pressures: the mores of his society, the biases of his family, and the prejudices of his class. In reality, supposedly free man is buffeted, pressured, coerced, and restricted in his options, even if no human taskmaster hovers over him. These forces warp his initiatives and deprive him of real freedom.

In surrendering to God, man truly achieves freedom. He is no longer tormented by psychologically depressing anxieties about his health or the spectre of death. The world is under the rulership of a beneficent God and we achieve an identification with Him by following His teachings. Man is thereby equipped to cope with all hostile and threatening forces. He is bolstered by his faith in the transcendental orderliness of things and in God's ultimate compassion. The ravages of life no longer terrorize him. This one basic fear of God (more precisely, awe-inspiring reverence) removes all other fears. To surrender to God therefore brings more freedom, not less.

We can now appreciate that vayotzi'enu (mere "bringing forth") without Eloheinu would constitute bondage once again, namely, to physiological, psychological, and social constraints.